

PAŞAYEVA GÜNEL BAXŞEYİŞ QIZI

fil.f.d.

Sumqayıt Dövlət Universiteti, Azərbaycan
dili və onun tədrisi metodikası kafedrasının dosenti

0558876477

p.gunel@hotmail.com

MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI ÜNSİYYƏTDƏ DİALOJİ DİSKURS

Xülasə

Hazırda diskurs anlayışının özünü ayrılıqda tam bir vahid kimi təhlil etmək, aydınlaşdırmaq dilçilərə çətinlik yaradır. Diskursun öyrənilməsi bir sıra elmi fənlərin kəsişməsindədir. Dilin fəaliyyətinin öyrənilməsinə yönəlmiş semiotika, sosiolinqvistika, pragmatika, antropologiya, ünsiyyət nəzəriyyəsi və digər əlaqəli elmi fənlər müstəqil disiplinlərarası bir istiqamət olaraq diskursun öyrənilməsi ilə əlaqədardır.

Diskursun müxtəlif aspektlərində fəal şəkildə öyrənilməsinə baxmayaraq, indiyə qədər "diskurs" termininin birmənalı təfsiri yoxdur. Dilçilik ədəbiyyatlarına əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, diskursun özü də müəyyən növlərə bölünür. Məsələn, siyasi diskurs, akademik diskurs, ictimai – siyasi diskurs, hərbi diskurs, bədii diskurs və s. və bi diskurs növləri nitqin monoloji və dialoji formalarında aparıla bilər. Təqdim etdiyimiz məqalədə “mədəniyyətlərəsas dialoq”, “dialoji diskurs” anlayışlarının mahiyyəti açıqlanır, mədəniyyətlərəsas ünsiyyətdə dialoji diskursun səciyyəvi cəhətləri təhlil edilir.

Hər hansı bir mədəniyyət ona uyğun olan digər mədəniyyətlərlə qarşılıqlı əlaqə şəraitində mövcud olub inkişaf edir. Müxtəlif fərdlər, cəmiyyətlər, xalqlar, dövlətlər arasında belə qarşılıqlı əlaqə mədəniyyətlərəsas dialoqla şərtlənir. Bu günə qədər mədəniyyətlərəsas əlaqədə dialoqun rolu linqvistik prizmada diskurs çərçivəsində kifayət qədər araşdırılmamış, sistemli tədqiqata cəlb olunmamışdır.

Açar sözlər: mədəniyyətlərəsas ünsiyyət, dialoq, dioloji diskurs, adresat, kommunikant

Mədəniyyətlərəsas ünsiyyət müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcısı olan şəxslər, xalqlar, dövlətlər arasında çeşidli ünsiyyət formalarını, bilik, ideya, düşüncə, konsept və emosiya mübadiləsini özündə birləşdirən çoxşaxəli və mürəkkəb bir prosesdir. Mədəniyyət və ünsiyyət anlayışları bir-biri ilə sıx əlaqəlidir. Mədəniyyət ünsiyyətə təsir etməklə yanaşı, özü də onun təsiri altına düşür. Bu, çox vaxt bu və ya digər ünsiyyət formasında fərdin mədəniyyətin norma və dəyərlərini mənimsədiyi inkulturasiya prosesində baş verir.

Son samanlar mədəniyyətlərəsas ünsiyyət mövzusunda meyil xeyli artmış və bu sahədə aparılan tədqiqatlar genişləndirilmişdir. Bu, daha çox mədəniyyətlərəsas əlaqələrin inkişaf etdirilməsi və buna uyğun olaraq insanların mədəni kontekstləri

dəyişdirmək istəyi, gənclərin təhsil potensialı mübadiləsi, başqa mədəniyyətlərin təcrübəsinin interiorizasiyasına marağın artması ilə bağlıdır. Mövzunun tədqiqi ilə müxtəlif elm sahələrinin nümayəndələri: mədəniyyətşünaslar, psixoloqlar, filosoflar, sosioloqlar, dilçilər məşğul olmuşlar. Mədəniyyətlərarası əlaqələr və ünsiyyət məsələləri ilə bağlı tədqiqatlar əsasən M.Baxtin, M. Lasarus, V.Vundta. K.Kavelina, M.Gennadyevna, V.Bulanov, Azərbaycan tədqiqatçılarından S. Əhədova, S.Əliyeva, İ.Məmmədov və b. adı ilə bağlıdır. Dil və mədəniyyət arasındakı əlaqəni linqvistik nisbilik fərziyyəsi irəli sürməklə eksperimental şəkildə tədqiqata cəlb edən isə E.Sapir və B.Uorf olmuşdur. Linqvistik nisbilik fərziyyəsi belə bir ehtimala əsaslanır ki, müxtəlif dillərdə danışan insanlar müxtəlif cür düşüncələr və bu onların dillərinin fərqliliyindən irəli gəlir. Bu fenomen ən çox iki dildə danışan insanlara münasibətdə özünü göstərir.

Probleminin araşdırılmasının aktuallığı, ilk növbədə, mədəniyyətlərarası ünsiyyət təcrübəsində yaranan psixoloji şəraiti yüngülləşdirmək, narahatlığı aradan qaldırmaq və fərdlər arasında qarşılıqlı anlaşmanın məhsuldarlığını artırmaqla şərtlənir. Məlumdur ki, mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə “özüm” və “başqası” dilemması kəskin xarakter daşıyır. Çox vaxt bu etnosentrizm fenomeni, digər mədəniyyətlərin dəyər və normalarını qəbul etməmək, dünyaya fərqli mədəni-spesifik baxış tərzini, bu sahədə maraqların uzlaşmaması, yaxud toqquşması, anlaşılmaz, qeyri-adi görünən hər şeyi rədd etmək və ya düşünüb dərk etmək üçün daha çox qüvvə sərf etməklə əlaqədar baş verir. Bütün bu sadalananlar mədəniyyətlərarası anlaşmazlıq və münaqişələrə, qarşılıqlı inkara, digər mədəni icmaların nümayəndələri ilə ünsiyyət qurmaqdan imtina etməyə səbəb olur. Yuxarıda deyilənlərlə aydınlıq gətirmək üçün mədəniyyətlərarası əlaqə və ünsiyyət problemini dialoq konsepti işığında nəzərdən keçirməyi zəruri hesab edirik.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə dialoqun özünəməxsus yeri vardır. Dialoq mədəniyyətlərarası əlaqələrin inkişafı üçün ən əlverişli əsasdır, çünki bərabərhüquqlu subyektlərin qarşılıqlı əlaqəsini nəzərdə tutur. Başqa sözlə, müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında qarşılıqlı anlaşmanın, fikir birliyi və mübadiləsinin təmin olunması dialoq yolu ilə həyata keçirilir və məhz müxtəlif mədəni icmaların nümayəndələri arasındakı dialoqda ümumi, ortaq maraqların formalaşmasına və qarşılıqlı anlaşmaya nail olmaq mümkündür.

Bu günə qədər mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə dialoqun rolu diskurs səviyyəsində elmi cəhətdən sitemli şəkildə tədqiq olunmamışdır. “Diskurs” anlayışı dilin interaktiv, kommunikativ və dinamik xarakterindən əlavə, ekstralingvistik faktorlar haqqında məlumatları da ehtiva edir. Ünsiyyətin, fərdlərin kommunikativ qarşılıqlı fəaliyyətinin təhlili üçün dili işarələr sistemi kimi öyrənmək kifayət deyil. Ümumi qəbul edilmiş normalar, və qanunlar əsasında müəyyən tarixi-mədəni dövrə və ya sosial-mədəni mühitə xas olan irrasional motivlər və konvensiyalar mövcuddur.

M.Fukoya görə, istənilən cəmiyyətdə diskursun icrası seleksiya yolu ilə seçilir, həyata keçirilir və idarə olunur. Nəticədə, çoxsəviyyəli diskurs yaranır ki, bu da öz növbəsində mədəniyyətlə bağlı olan hər bir şeyə təsir edir. Dioloji diskursda həm də linqvokulturoloji fenomen kimi onun mədəni-fəlsəfi aspektləri təsvir olunur və linqvokulturoloji əlamətləri aşkara çıxarılır. [1] Dioloji diskurs müasir praqmalinqvistikada iki və ya daha çox kommunikantın şifahi qarşılıqlı əlaqəsi, müəyyən qarşılıqlı fəaliyyət şəraitində hər hansı ünsiyyət problemini həll etmək üçün kommunikantlar tərəfindən mübadilə edilən replikalar ardıcılığı kimi izah edilir.

Dioloji diskurs zehni və kommunikativ prosesləri özündə birləşdirən mürəkkəb nitq fəaliyyəti növüdür. Bu sahədə filosof və ədəbiyyatşünas M. Baxtinin araşdırmaları xüsusi əhəmiyyətliyi ilə seçilir. Baxtinə görə, “dialoq cəmiyyətin ümumi mədəniyyətinin göstəricisidir. Dialoq bir vasitə deyil, özlüyündə bir məqsəddir. Mövcud olmaq dialoq yolu ilə ünsiyyət qurmaq deməkdir. Dialoq bitəndə hər şey bitir. Ona görə də dialoq mahiyyət etibarilə bitə bilməz və bitməməlidir. O həm də ardıcıl mesajların sadə zənciri və ya sadəcə fikir mübadiləsi deyil, insanlar arasında özgələşməni də aradan qaldıran bir ünsiyyət formasıdır”. [2, s. 250]

Dialoq eyni zamanda insan ünsiyyətinin və yaradıcılığının modelidir ki, burada, ən azı, iki şəxsin qarşılıqlı əlaqəsi tələb olunur. Dioloji nitqdə hər hansı bir söz, fikir, ifadə müqabil tərəfə passiv dinləyici kimi deyil, danışanın nitqinin strukturuna və üslubuna təsir edən şəxs və dialoqun fəal iştirakçısı kimi ünvanlanır.

Dialoq mahiyyəti və məzmunu etibarilə monoloji nitqdən fərlənən, müəyyən kommunikativ situasiyada reallaşan, kommunikantların öz fikirlərini mübadilə etdikləri diskurs növü və danışılanın adekvat başa düşülməsini təmin edən müəyyən ekstralingvistik xüsusiyyətlərin toplusu kimi şərh edilir. Bəzi dilçilərə görə, dialoq iki və ya daha artıq şəxsin subyektiv-praktik fəaliyyəti, ünsiyyət aktı və iştirakçıların psixoloji münasibətlərini ehtiva edən danışmaq formasıdır. Dioloji ünsiyyət prosesində replikaların daimi mübadiləsi baş verir ki, bu da dialoqu ritmik proses kimi nəzərdən keçirməyə imkan yaradır. Bu danışmaq forması fikri ifadə etmə təcili, obyektiv aləmdə təzahür edən hadisələrin nitqdə əks olunma tezliyi, danışanların faktlara şəxsi münasibət bildirməkdə fəallığı və emosional reaksiyaların çoxluğu ilə xarakterizə olunur. Dialoq tərəfdaşlar arasında psixoloji qarşılıqlı əlaqəni nəzərdə tutur və bu, subyektin ünsiyyət prosesində təkcə özünü deyil, həm də tərəfdaşını əks etdirdiyi halda mümkün olur. Ünsiyyətdə dioloji tərəfdaşlıq tərəflərdən hər birinin şüurunda yer alan onun “şəxsi məlumat bazası” və ona qarşı qoyulan “özgəsinin təfəkkürü” anlayışları ilə qarşılıqlı anlaşmaya nail olmaq və birgə qərarlar qəbul etmək nəticəsində yaranır.

Dialoq sadəcə söz mübadiləsi deyil, eyni zamanda geniş sisteməlik mühakimə formasıdır. Dioloji paradigmalardan ötürülən informasiyanın məna və mahiyyətinin əsas cəhətlərinin aydınlaşdırılmasına diqqət yetirməyə imkan yaradır. Burada əsas məsələ dialoqun şəxsiyyətlərarası, yaxud qruplararası şəraitdə baş verib-verməməsidir. Bu baxımdan dioloji nitqin yuxarıda qeyd edilən bütün xüsusiyyətləri

və bu məsələyə dair irəli sürülən müddəalar dialoqun təkcə şəxsiyyətlərarası ünsiyyətə deyil, həm də kütləvi, qrupdaxili, qruplararası və mədəniyyətlərarası ünsiyyət şəraitində baş verdiyini deməyə əsas verir.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə dialoqun özünəməxsus xüsusiyyətləri də vardır. Mədəniyyətlərarası dialoq öz mədəniyyətindən kənara çıxmaq və başqasının qavrayış kontekstinə alışmaq, onu hiss etmək istəyi və bacarığını nəzərdə tutur. O, müxtəlif fikir və təsəvvürlərin deyil, düşüncə tərzinin deyil, müxtəlif mədəniyyətlərin ünsiyyətidir. V. Bibler bu anlayışı belə izah edir: “Mədəniyyətlərarası ünsiyyət informasiya mübadiləsi, əmək bölgüsü, ümumi iş və ya həzz deyil, iki və ya ikidən çox tamamilə fərqli dünyanın ontoloji, mənəvi, əqli və cismani baxımdan qarşılıqlı əlaqəsidir”. [3, s.222]

“Mədəniyyətlərarası ünsiyyət” anlayışı ilk dəfə 1954-cü ildə meydana gəlmiş, Q.Treyger və E.Hollun “Mədəniyyət və ünsiyyət. Təhlil modeli ” adlı əsərində tədqiqatə cəlb olunmuş, bir neçə aspektdən təhlil edilmiş, nəşəri əsasları şərh edilmişdir. Bu əsərdə "mədəniyyətlərarası ünsiyyət" insanın onu əhatə edən ətraf aləmə daha yaxşı və effektiv uyğunlaşması üçün qarşısına qoya biləcəyi ən ülvi və ideal məqsəd kimi dəyərləndirilmişdir. [4, s.7] O, insanlar və onların aid olduğu cəmiyyətlər arasında birbaşa əlaqəni, həm də dolaylı ünsiyyət formalarını (dil, nitq, yazı, elektron ünsiyyət) əhatə edən müxtəlif mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında ünsiyyətdir.

Mədəniyyətlərarası dialoqun özünəməxsus mental və mədəni xüsusiyyətləri olan müxtəlif subyektlərin qarşılıqlı əlaqəsinə köklü şəkildə təsir edən öz qanunauyğunluqları var. İnterkultural ünsiyyət, ünsiyyət quran fərdlərin kompetensiyası və kompetensiallığı kimi integrativ qabiliyyətlər sayəsində mümkün olur. Bu baxımdan mədəniyyətlərarası ünsiyyəti təsvir edərkən psixotip, sosiotip, koqnitiv üslub və mədəni şəxsiyyət tipi kimi parametrlərə diqqət yetirmək lazımdır, çünki müəyyən bir mədəniyyətin nümayəndəsi öz ailəsinin, cəmiyyətinin, dövlətinin, millətinin, yaşadığı mühit və şəraitin mədəniyyətini təmsil edir. İnsanların əksəriyyəti öz doğma mədəniyyət standartlarını yeganə mümkün və düzgün olan kimi qəbul edirlər. Bu mövqe etnosentrizm adlanır. Etnosentrizm aşağıdakı iki xüsusiyyətlə səciyyələnir:

- 1) doğma mədəniyyət təbii qəbul edilir;
- 2) yerli mədəniyyət digər xalqların mədəniyyətlərindən açıq-aşkar üstün hesab olunur.

Həmsöhbətlər öz mədəniyyət standartlarından irəli gələn qərəzlərindən əl çəkmək istəmədikdə, qarşılıqlı anlaşılmaqlıq yaranır. Bu həmçinin ünsiyyət tərəfdaşlarının kulturoloji hazırlığının kifayət qədər olmaması nəticəsində də yarana bilər.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyətin müəyyən formalarında eqosentrizm digər ictimai fikir, ideya nümayəndələrinə nifrət, inamsızlıq, onları şəxsi fəaliyyətlərindəki uğursuzluqlarda ittiham etməklə ifadə olunur. Onun əsasını qavrayışın, təfəkkürün,

dünyagörüşün, münasibətlərin məzmununu müəyyən edən mövqe və ya istinad nöqtəsi təşkil edir. Bu, əsasən fərdin oriyentasiyası, onun şəxsi maraqları, idrak prosesləri, şüurun ehtiyac və imkanları ilə müəyyən edilir. Siyasi arenada aparılan müzakirələrin və tok-şouların iştirakçılarında televiziya tamaşaçıları tərəfindən tez-tez müşahidə olunan dinləmə prosesinin pozulması halları buna ən parlaq nümunədir. İştirakçılar müzakirə və debatın əsas qaydalarını pozaraq bir-birini dinləmir və onların hər biri özündən fərqli fikirdə olan, onları qane etməyən faktlar ortaya qoyanların arqumentlərini nəzərə almadan özü nəsə deməyə, fikirlərini sürətlə çatdırmağa cəhd edir, hətta bəzən buna qışqıraraq, sərt reaksiya göstərərək və ya qarşısındakını təhqir edərək nail olmağa çalışır. Qarşısındakını başa düşmək istəyi, sosiosentrik meyil olmadıqda başqalarının üzərində dominantlıq etmədən ünsiyyət qurmaq uğurlu alınmır. Belə olduqda isə birgə fəaliyyətin koordinasiyası pozulur. Müzakirə mövzusunun diqqətdə saxlamaq, tərəfdaşın məlumatlarını səmimi şəkildə, dinləmək və həqiqətən dərk etmək istəyi, özünü onun yerində təsəvvür etmək bacarığı, diqqəti problemin həllinə yönəltmək, verilən mesajların məğzini düzgün analiz etmək, qarşılıqlı anlaşmaya, münasibətlərə nail olmaq, eləcə də fərqli baxış bucaqlarına tolerantlıq əsl dialoji ünsiyyət üçün əsas ola bilər. Bununla yanaşı, ünsiyyətdə eqoizmin heç olmaması özünəgüvənməzlik və ya söhbətin məzmununa və həmsöhbətə maraq göztərməmək narahatlığı da yarada bilər.

Öz mədəniyyət standartını yüksəltmək müasir sosial və siyasi etikanın əsas tezisinə - bütün insanların bərabərliyi tezisində zidd olduğundan, mədəniyyətlərarası kommunikasiya nəzəriyyəsinə əks-konsepsiya - "mədəni relativizm" meydana çıxmışdır. Bu konsepsiyanın əsas müddəası ondan ibarətdir ki, yüksək inkişaf etmiş və zəif inkişaf etmiş mədəniyyətlər yoxdur: mədəniyyətlər qiymətləndirici müqayisəyə məruz qala bilməz.

Kommunikantlar arasında anlaşılmazlıq onlar dilin qrammatik qaydalarına həddindən artıq yüksək səviyyədə bələd olduqları halda da yarana bilər. Mədəniyyətlərarası ünsiyyətin linqvistik təhlili təkcə ünsiyyət prosesində yaranan şifahi və yazılı mətnlərdə istifadə olunan dil vahidlərinin təhlili ilə məhdudlaşmır. Daha uğurlu nəticə əldə etmək üçün geniş, dolğun və perspektivli linqvistik analizlə ilə bərabər, müxtəlif dil cəmiyyətlərinin ünsiyyət modellərini və qaydalarını öyrənən nitq etnoqrafiyası aspektindən yanaşmaya da ehtiyac duyulur. Çünki nitq etnoqrafiyası baxımından təhlil antropoloji və sosiolinqvistik təhlil metodlarını da özündə birləşdirir. Bu yanaşma ünsiyyətin bir-biri ilə yaxın əlaqədə və qarşılıqlı asılılıqda olan linqvistik və mədəni aspektlərini tədqiq etməyə imkan verir.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyətin bu keyfiyyətini nəzərə alan O.A.Leontoviç mədəni-linqvistik kodun mürəkkəb və çoxkomponentli struktur kimi öyrənilməsini məqsədəuyğun hesab edir. Ünsiyyətin iki kodun: linqvistik və mədəni kodun mövcudluğundan irəli gəldiyini irəli sürən müəllif qeyd edir ki, kodlar üst-üstə düşəndə rabitə kanalları açılır, uyğun gəlmədikdə isə bu kanallar bloklanır. Bloklanma tam və qismən ola bilər. Tam bloklama ilə kommunikaantlar, adətən,

yaranan çətinlikləri dərk edir və əks-əlaqəyə keçirlər. Qismən bloklanmada isə ünsiyyət illüziyası yaranır. [5] Bu o deməkdir ki, kommunikatlar, yaxud da onlardan hansısa biri özünü ünsiyyətin baş tutduğuna inandırır. Başqa sözlə, bu halda psevdokommunikasiya baş verir: bir kodun elementləri digər koda nüfuz edərək rabitə kanallarının qismən və ya tam bloklanmasına səbəb olur.

Kommunikativ aktlar müəyyən sosial-mədəni davranış modellərinə uyğun şəkildə qurulur. Bu modelin əsas parametrlərinin qarşılıqlı əlaqəsini əks etdirən xüsusi model E.Oksaar tərəfindən təklif olunub ki, bu da aşağıdakıları ehtiva edir:

- qeyri-verbal, ekstraverbal paralingvistik vasitələr;
- üz ifadələri – mimika;
- jestlər;
- bədən hərəkətləri. [6]

Mədəniyyətlərarası əlaqədə uğurlu ünsiyyətə nail olmaq üçün kommunikatlar məlumat mübadiləsində bir sıra zəruri qaydaları diqqətdə saxlamalıdır:

1) məlumatın kəmiyyəti – məlumatlar kifayət qədər informativ olmalıdır (tələb olunan həddə olmalı və ya həddindən artıq informativ olmamalıdır). Nitq qaydalarına və müəyyən bir mədəniyyətin normalarına riayət etməklə məlumatlar mümkün qədər informativ şəkildə verilməlidir;

2) məlumatın keyfiyyəti – məlumat yalan olmamalı və elə hazırlanmalıdır ki, tələb olarsa, onu çatdıran kommunikat tərəfindən təmsil etdiyi mədəniyyətin normalarına müvafiq şəkildə müdafiə edilə bilsin; Bu qayda iki prinsipə əsaslanır: a) səhv hesab etdiyini demə; b) dəqiq bilmədiyini söyləmə;

3) məlumatın relevantlığı – mahiyyətə qarşıya qoyulan məqsədlərə, hədəflərə uyğun şəkildə olmalıdır;

4) məlumatın modallığı – aydın, birmənalı, yığcam, ardıcıl və rabitəli olmalıdır.

Mədəniyyətlərarası ünsiyyət və mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqədən danışarkən tərcümə kimi linqvistik aspekti də nəzərdən qaçıra bilmərik. Təbii ki, tərcümə sadəcə linqvistik akt deyil, o həm də mədəni mübadiləni təmsil edir, mədəniyyətlərin sərhəddində ünsiyyəti tamamlayır. Tərcümə bir-biri ilə vəhdət təşkil edən iki mühüm aspekti – dil və mədəniyyəti özündə birləşdirir. Dil tək-cə mədəni reallığı ifadə etmir, həm də ona forma verir. Tərcümə o zaman anlam kəsb edir ki, o, aid olduğu və istifadə olunduğu mədəni kontekstlə uyğunluq təşkil etsin. Tərcümənin effektivliyi ünsiyyət tərəfdaşlarının mədəni səviyyələrinin xüsusiyyətləri ilə ölçülür, çünki mədəniyyət qarşılıqlı əlaqədə olan şəxslərin sahib olduqları dəyərlərin, normaların və onları obyektivləşdirən və aşkar edən daşıyıcılarının məcmusudur.

Son olaraq, qeyd edək ki, mədəniyyətlərarası ünsiyyətin effektivliyi, fikrimizcə, kommunikatların qarşılıqlı anlaşması, kommunikativ rahatlığı, intellektual, emosional və estetik empatiyası ilə ifadə olunur. Mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqəsini onun sosial və mədəni cəhətləri müəyyən edir. Milli

mədəniyyətlərin fərqli dəyərlərini ümumbəşəri dəyərlərlə birləşdirən dünya mədəniyyətinin formalaşmasında əvəzsiz rola malik olan bu qarşılıqlı əlaqə, ilk növbədə, ünsiyyət normaları və kommunikativ vasitələrlə informasiyanın bir cəmiyyətdən digərinə, bir mədəniyyətdən digərinə ötürülməsi ilə reallaşır.

Ədəbiyyat

1. Фуко М. Порядок дискурса. Лекция. 09.04.2007 Гуманитарная библиотека. Гуманитарная мысль <HTTPS://GTMARKET.RU/LIBRARY/>
2. Бахтин, М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. - М.: Искусство, 1986. – 445 с.
3. Библер В.С. Культура. Диалог культур // На гранях культуры. М., 1997. с. 220–232.
4. Куликова Л.В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультур: Монография. – Красноярск: РИО КГПУ, 2004. – 196 с.
5. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию. - М.: Гнозис, 2007. - 368 с.
6. Донец. Об исследовательской единице межкультурной коммуникации // Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки. Воронеж, 2003, № 2, с. 183 – 194
7. Кухарева Е. В.. Межкультурная коммуникация — путь к взаимопониманию // Материалы VII Конвента РАМИ Межкультурная коммуникация: современная теория и практика 28–29 сентября 2012 г. Москва: Издательство «МГИМО-Университет», 2013, с.41 – 48
8. Пашукова Т.И. Диалог в межкультурной коммуникации и межличностном общении // Вестник МГЛУ. Образование и педагогические науки. Вып. 4 (808) / Москва 2018, с.196 – 207
9. Pashayeva G.B. Text, discourse and virtual discourse / Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія:Філологія.Журналістика, 2021,Том 32 (71), № 6, Частина 2, с. 53-59

Резюме

ДИАЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, диалог, диалогический дискурс, адресат, коммуникатор.

В настоящее время лингвистам сложно анализировать и уточнять понятие дискурса как отдельной единицы. Изучение дискурса находится на стыке ряда научных дисциплин. К изучению дискурса как к самостоятельному междисциплинарному направлению относятся семиотика, социолингвистика, прагматика, антропология, теория коммуникации и другие смежные научные дисциплины, направленные на изучение функции языка. Несмотря на активное изучение различных аспектов дискурса, до сих пор нет однозначного толкования термина «дискурс». На основании лингвистической литературы можно сделать вывод, что сам дискурс делится на определенные виды.

Например, политический дискурс, академический дискурс, общественно-политический дискурс, военный дискурс, художественный дискурс и др. и бидискурсивные типы могут вестись в монологической и диалогической формах речи. В статье раскрывается сущность понятий «межкультурный диалог», «диалогический дискурс», анализируются особенности диалогического дискурса в межкультурной коммуникации. Любая культура существует и развивается во взаимодействии с другими соответствующими культурами. Такое взаимодействие между разными людьми, обществами, народами и государствами обусловлено межкультурным диалогом. На сегодняшний день роль диалога в межкультурной коммуникации недостаточно изучена в контексте дискурса в лингвистической призме, не привлекалась к систематическим исследованиям.

Summary

DIALOGICAL DISCOURSE IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Key words: *intercultural communication, dialogue, dialogical discourse, addressee, communicator.*

At present, it is difficult for linguists to analyze and clarify the concept of discourse as a separate unit. The study of discourse is at the crossroads of a number of scientific disciplines. Semiotics, sociolinguistics, pragmatics, anthropology, communication theory and other related scientific disciplines aimed at studying the function of language are related to the study of discourse as an independent interdisciplinary direction. Although actively studied in various aspects of discourse, there is still no unambiguous interpretation of the term "discourse". Based on the linguistic literature, it can be concluded that the discourse itself is divided into certain types. For example, political discourse, academic discourse, socio-political discourse, military discourse, artistic discourse, etc. and bi-discourse types can be conducted in monologue and dialogic forms of speech. The article reveals the essence of the concepts "intercultural dialogue", "dialogical discourse", analyzes the features of dialogical discourse in intercultural communication. Any culture exists and develops in interaction with other relevant cultures. Such interaction between different people, societies, peoples and states is due to intercultural dialogue. Upto now date, the role of the dialogue in intercultural communication has not been sufficiently studied in the context of discourse in a linguistic prism, and has not been involved in systematic research.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 16.02.2022

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.02.2022

**Rəyçi: fil.e.d., prof. A.Ə.Bayramov
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**